

فروشگاه ، بزرگترین سایت تخصصی معماری

جهت مشاهده آموزش نرم افزارهای معماری از صفر تا ۱۰۰ با زبان فارسی و
با

کمترین هزینه [اینجا](#) را کلیک کنید.

جهت مشاهده نقشه ها ، پایان نامه و طرح های نهایی آماده معماری جهت
کانسپت

گرفتن و یا تحویل پروژه [اینجا](#) را کلیک کنید.

جهت مشاهده مقالات ، رسالات و مطالعات نهایی آماده معماری جهت تحویل
پروژه [اینجا](#) را کلیک کنید.

بزرگترین سایت تخصصی معماری

WWW.CADYAR.COM

جهت عضویت در کانال ما در تلگرام کافیسیت روی عکس زیر
کلیک کنید.

برای انجام پروژه های عمران و معماری با ما تماس بگیرید.

۰۹۹۰۷۵۳۰۹۲۰

آیدی تلگرام [۶۰ HTTPS://T.ME/CADYAR](https://t.me/cadyar)

آیدی تلگرام [HTTPS://T.ME/CADYARMEMAR](https://t.me/cadyarmemar)

ایمیل VRYA.CADYAR@GMAIL.COM

جهت مشاهده مطالب زیر به صورت رایگان کافیسیت روی لینک روبرو عنوان موردنظر
کلیک کنید

دانلود رایگان کتب معماری

[HTTP://WWW.CADYAR.COM/?CAT=473](http://www.cadyar.com/?cat=473)

آموزش رایگان پست پروداکشن در معماری

[HTTP://WWW.CADYAR.COM/?CAT=262](http://www.cadyar.com/?cat=262)

دانلود رایگان مقالات معماری

[HTTP://WWW.CADYAR.COM/?CAT=1377](http://www.cadyar.com/?cat=1377)

دانلود رایگان نقشه های معماری

[HTTP://WWW.CADYAR.COM/?CAT=206](http://www.cadyar.com/?cat=206)

دانلود رایگان رساله و مطالعات معماری

[HTTP://WWW.CADYAR.COM/?CAT=1300](http://www.cadyar.com/?cat=1300)

آموزش رایگان نرم افزار های معماری

[HTTP://WWW.CADYAR.COM/?CAT=283](http://www.cadyar.com/?cat=283)

جهت مشاهده مطالب کاربران مهمان که مطالب خود را به صورت رایگان و یا در قبال هزینه به
اشتراک

گذاشته اند در سایت کدیار [اینجا](#) کلیک کنید.

شما نیز میتوانید مطالب خود را در سایت کدیار به اشتراک بگذارید تا بدون هیچ هزینه ای صاحب شغل دوم شوید.

جهت اشتراک گذاشتن مطالب خود [اینجا](#) را کلیک کنید.

جهت دریافت هرگونه رساله و مطالعات معماری با قیمت پایین با ما تماس بگیرید.

۰۹۹۰۷۵۳۰۹۲۰

چکیده مطالب رساله پاساژ (مجمع تجاری) در ۱۴۹ صفحه در قالب ورد:

مقدمه

در ایران یکی از تفریحات اصلی مردم خرید کردن و چانه زدن و بعد از آن تعریف موفقیتها در امر تخفیف گرفتن برای دوست و آشنا است. معمولا" اگر کسی چیزی خریده باشد از قیمتش می گوید این .... تومان بود اما من آنرا .... تومان خریدم. اما با توجه به گرانی نسبی که در حال حاضر بر بازار اغلب محصولات حاکم است، مردم اغلب به قول فرنگی ها به Window shopping میروند و بدشان هم نمی آید در طی این گردش چیزکی هم میل کنند. به همین دلیل مجمع های تجاری با استقبال خوب مردم رو به رو شده اند. اما واقعا کدام یک از این مراکز واقعا در تعریف مجمع تجاری میگنجد؟

خرید و خرید کردن در دنیای مدرن و کهن تفاوت های ماهوی دارند. این تفاوت ها را می توان در محل های خرید مشاهده کرد. در دنیای جدید فروشگاه های بزرگ (مجمع های تجاری) خرید کردن مدرن را نشان می دهند. فروشگاه ها بزرگ در قرن ۱۹ تاسیس شده اند. اما تحولات زیادی بعد از آن در آنها رخ داده است. تاسیس این مجمع ها را در تغییر تعریف خرید کردن نیز می توان مشاهده کرد. اینک تعریف خرید کردن این است که: دیدار از یک فروشگاه برای خرید کالا یا کالاهایی یا دیدن یا پرسیدن (آزمایش) محتوی آنها. "در حالیکه در خرید کردن سنتی تعریف کردن به این معنی بود: "دیدار از فروشگاه برای خرید." روشن است که از این تعریف آزادی در خرید بیرون نمی آید. در حالیکه بر اساس تعریف اول یکی از حقوق مصرف کننده جدید ورود آزادانه به فروشگاه بدون الزام به خرید است.

جامعه شناسان رشد فرهنگ مصرفی را با تاسیس و رشد فروشگاه های بزرگ همزمان می دانند. ریچارد سنت (Richard Sennett) می گوید: "رشد تولید مسبب اصلی رشد این فروشگاه هاست." اما بطور کلی خصوصیات مهم این فروشگاه ها یعنی ورود آزاد بدون الزام به خرید نوعی دموکراتیزه شدن خرید در زندگی اجتماعی به بار آورده است. در چنین فضایی تمام طبقات به یک نحو رفتار می شوند. به عبارت دیگر ارزش اجتماعی پول همه برابر با هم است و تمام فروشندگان همه را برابر می بینند. خرید کردن در دنیای مدرن هم یک امر لذت بخش تلقی می شود و هم یک امر کسل کننده.

در زیر به برخی از ویژگیهای قبل از تاسیس فروشگاه های بزرگ اشاره می کنیم.

خرید الزامی است یعنی نمی توان تنها به اقلام نگاه کرد. تخصیصی شدن زیاد: هر فروشگاه تنها یک قلم یا چند قلم می فروشد. کالا در هر صنف خرده فروشی تحت نظارت نظام صنفی؛ تعداد محدود عدم رقابتی در اعضا صنف عدم قیمت ثابت: چانه زنی الزامی است نیاز محوری: کالا نه آگهی می شود و نه نمایش داده می شود گردش خرید غیر ممکن است تعویض یا پس دادن جنس غیر ممکن است تولید - محوری خرید کردن محدود به یک منطقه محلی است که در آن خریداران و فروشندگان بطور شخصی شناخته شده اند ویژگی شخصی فروشندگان، نسبتا مهم نیست! فضا های عمومی عموما مردانه است خرید به تنهایی برای طبقه متوسط نمی تواند هویت فرهنگی فراهم کند و... .

اما، ویژگیهای جامعه شناختی مهم خرید کردن بعد از تاسیس فروشگاه های بزرگ خرید اختیاری: نگاه کردن به تنهایی ممکن است عمومی شدن زیاد: هر فروشگاه تعداد زیادی اقلام می فروشد خرده فروشی در فروشگاه پاسخ تولیدات فراوان در دسترس است بین فروشگاه ها رقابت است قیمت های ثابت: چانه زنی غیر ممکن است سلیقه محوری: نمایش کالا و آگهی برای

خرده فروشی حیاتی است گردش خرید ممکن است تعویض یا پس دادن اجناس ممکن است وجود مصرف محوری جذب خریدار از همه جای شهر و سایر جاها انطباق ویژگیهای فروشنده باید با اجناس فروشگاه یا غرفه خلق فضای عمومی و همگانی که در آن زنان نیز مثل مردان به سهولت به خرید و دیدن می پردازند. بنابراین، با تعمق در مطالب بالا که عموماً از از طرف جامعه شناسان نقل می شود، می توان تا حدودی به نیازهای رفتاری، در خلق و طراحی مجتمع های تجاری که در خور جایگاه آن باشند همت گماشت، چراکه معماری هنر و علم طراحی و ساخت ساختمانها با استفاده از مصالح پایدار و بر اساس قانونمندیهای معین می باشد. هدف معماری تولید ساختمانهایی است که از نظر عملکرد متناسب با اهدافشان هستند و از نظر بصری برانگیزاننده حواس آدمی و از نظر زیبایی شناسی خوشایند می باشند. زیبایی یک شهر عمدتاً به کیفیت معماری آن وابسته است.

به عبارت دیگر موضوع اصلی معماری این است که چگونه فضا را با استفاده از انواع مصالح و روشهای مختلف، به نحوی خلاق سازماندهی کنیم. از دیدگاه اگوست پره (Auguste Perret)، معماری هنر سازماندهی فضا است و این هنر از راه ساختمان بیان می شود. ادوارد میلر اپژوکوم (Edvard Miller Upjokom) نیز معماری را هنر ساختن و هدف کلی آن را محصور کردن فضا برای استفاده بشر تعریف می کند. به گفته لامونت مور (Lamont Moore) نیز معماری هنر محصور کردن فضا جهت استفاده بشر است.

با توجه به کلیات یاد شده، این پرسش مطرح می شود که بین جنبه های هنری و علمی معماری چگونه می توان یک رابطه منطقی برقرار نمود و در طراحی معماری آیا باید برای یکی از این جنبه ها اولویت قائل شد یا اینکه هر دو را در کنار هم باید دید؟

۱- بازار

۱-۱- نگرشی کوتاه بر کالبد فیزیکی بازار و تجارتخانه های

ایرانی

بازار ایران با ویژگیهای خود همیشه زبانزد جهانیان بوده و نام آن به همه زبانهای جهان درآمده و چنان مشهور شده است که صحنه های بزرگ و چشمگیر در افسانه ها و داستانها به خود اختصاص داده است تا جایکه اگر مصنفي مي خواسته است ایران و ایرانی را در اثر خود توصیف کند نام بازار ایران بر آن می نهاده است.

پرهیز ایرانی از دروغ و ریا کاری و مردم فریبی و ویژه ربا خواری ، بازرگان و سوداگرا ایرانی را از سود جویی و بهره برداری ستمکارانه از پیشه خود باز می داشته و شاید به همین دلیل ایرانیان چندان توجهی به سوداگری نداشته اند و طبقه سوداگر و بازرگان در اجتماع ایران باستان فروتر از طبقات دیگر بوده است .

داستان لمبک آبکش و براهام رباخوار در شاهکار استاد سخن طوس چنان آمده است که گویی بهره برداری از سرمایه جز در راه تولید گناهی نابخشودنی بشمار می آمده و سود بردن از سرمایه صرف و زراندوزی بی دهنش و بی بخشش همیشه نفرت و ضحرت مردم ایران را بر می انگیزته است .

بازرگان و سوداگر ایرانی باید در جایی مقام داشته باشد که خریدار بتواند با آسانی کالای او را با آنچه دیگران عرضه می دارند مقایسه کند و وضع استثنایی و انحصاری آن باعث فریب و غیض نشود . پدید آمدن رسته و گردآوری کالاهای مشابه در دکانهای نزدیک به هم و در یک بازار با تیم و سرا معلول همین نظام خاص پیشه وری سوداگری ایرانی است که بر خلاف نقاط دیگر جهان به خریدار فرصت می دهد تا خواسته و کالای مورد نظر خود را به ارزانترین بها و به نحو دلخواه ، بی عیب و متناسب با اقتصاد خانواده خود تهیه کند بی آنکه مانند امروز ناچار باشد برای خریداری چیزی صدها مغازه را که هر یک اقلأ پانصد متر با هم فاصله دارد سر بزند . صداقت و درستکاری و وجدان حرفه ای ، پیشه وران ایرانی را واداشتند که در یک رسته و نزدیک به هم دکان بگیرند و هر صنف و دسته ای ، رسته و بازار خاص را برای عرضه کالاهای مشابه خود برگزینند و خریدار را آزادبگذارند تا بتواند با دیدن نمونه های کالا و سنجیدن آنها آنچه را می خواهد خریداری کند .

بازار ایران به این ترتیب و با این نظام پای گرفت و در کنار همه مجموعه ها و جاده های شهری و روستایی ، نزدیک میدان و بنگاهها^۱ با

۱- بنگاه : میدانگاه بزرگ و مرکز روستا و خرید و فروش کالا ، در یک ترانه روستایی چنین توصیف شده است :

کترتزدوش . یدنون درش ، گاوش خوش کتر (قدر) یا دیگ معادل همان دیگ پر از گندم و یا خشکبار است و معنای ترانه چنین است : یک گرده نان برابر در دیگ و کالا هم برای خربله ورو ...

۲- محمد کریم پیرنیا ، « بازار ایران » باستانشناسی و هنر ایران ، شماره ۳ ، ۱۳۸۴ ، ص ۵۵-۶۰

گرما به و سرای خانه خدا و خانهای بندگان خدا، رشته های گرانبهای شهر را به هم بافت.

در روستا و گاهگاه در شهرهای کوچک و بزرگ در یکجا ثابت نمی ماند و محل های خاص و روزهای خاص داشت و به همین جهت در کنار اغلب شهرها جایی بنام بازار گاه هنوز بر جای است و کمابیش روزهای معینی را به بازار اختصاص می دهند و مردم شهر و روستاها کالاهای خود را در آنجا و در آن روز عرضه می کنند.

خرید و فروش در بازارهای روزگاهی هنوز هم به صورت پایا یا پای انجام می شود و به ویژه بندگان و پیله وران کالایرا که روزانه بدان نیاز هست بر پشت خود یا ستور خود به در خانه ها می برند و با میوه های خشک و گندم و جو سودا می کنند. و در اینجا چون موضوع سخن بازارها و تیمهای مجلل و زیبای شهری است پیش از این باره سخنی نداریم.^۲

اصل کلمه بازار خیلی قدیمی است. بازار محل اجتماع، محل داد و ستد، کانون شورشها و اعتصابها، سیاستمداریها، محل پخش اطلاعات، مراوده، آشنایی و گاهی اوقات نقش مکانی امنیتی را نیز ایفاء می کرده است. در جشنها بازار را چراغانی آینه بندی و آیین بندی می کردند.

در ترجمه فارسی کتاب المسالك و الممالك (اصطخري) ذکر از بازارگاههای ورودگرد می کند چون مردم لرستان اغلب دامدار و چوپان بوده اند محصولات خود را در جایی می بایست مبادله کنند به همین دلیل در ورد گرد، بازار گاه داشتند، کلاً این نوع شهرها را بازارگاه می گفتند. همچنین شهرهایی که محل انبار بوده بارکده نامیده می شده است.

در شهرها، بازارچه نیازهای یک محله را برطرف می کرده است بازار در مرکز شهر بوده و همه چیز در آن یافت می شده ولی بازارچه ها دکانهایی مربوط به خرید مردم محل داشته و برای خرید و فروش کالاهای اصلی به بازار بزرگ می رفته اند.

بیشترین بازارها در شهرهای قدیم ایران بیرون از دروازه کاروان رو بوده، به داخل شهر امتداد می یافته و گاهی تا بیرون شهر می رفته است (بیرون به معنای حومه است). بیشتر بازارها در بخش بیرون قرار داشته اند.

بازار سرپوشیده چه در شهرهای همسایه کویر و چه در آبادیهای نمناک و سرد شمال و باختر ایران هنوز هم مناسب ترین محل برای پیشه ور و خریدار ایرانی است و اگر چه احداث خیابانها و بولوارهای وسیع و نوتا اندازه ای پیشه وران را از بازار به خیابان کشیده است باز هم با کمی ژرف نگری این واقعیت آشکار می شود که بازار محل کسب ایرانی است و بس.

تا چندی پیش در شهرهای گرم مرکزی ایران رویه خوبی که برای احداث دکان در دو سوی خیابان از روزگار قدیم داشتند حفظ شده بود. در کنار پیاده رو ها ایوانهایی وجود داشت که مغازه ها را از پیاده رو جدا می کرده و به خریدار فرصت می داد تا در سایه مطبوع کالای مورد نیاز خود را برگزیند. متأسفانه معماری معاصر این سنت بسیار معتدل معماری ایرانی را کنار گذاشت

مغازه ها با پایه ها و کرکره های فلزی چون کوره های آدم سوزی سهمناکی درست در مجاورت خیابان سرباز و بی درخت پدید آمد ، تا مشتری آن جرات را نداشته باشد که کالا و بها را بررسی کند و چون دوماغازه مشابه باید پانصد متر اقل فاصله داشته باشند پیمودن این فاصله در شاهراه دوزخ ، خیال خیره سري و سماجت را سر خریدار بدر می کند.

چنانکه گفتیم در روستاها و شهرهای کوچک د رهر کوي و برزني میدانگاهی یا بنگاهی وجود داشت که همه کوچه های آبادی به آن متصل می شد ، در کنار میدان يك گرمابه ، يك خانقاه يك مسجد و يك بازارچه می ساختند. ۳ و بعدها اغلب میدانچه ها به حسینیه ای تبدیل شد که تکیه ای در کنار آن داشت و در مراسم مذهبی دسته ها و گروههای عزادار یا نمایشگران مذهبی در آن گرد می آمدند و روزهای عادی مردم محل مایحتاج روزانه خود را از بازارچه مجاور میدان تهیه می کردند . معمولاً خانه بزرگده و امام جماعت نیز نزدیک میدان بود و مردم برای حل اختلافات خود (که اغلب جزیی بود) به ایشان مراجعه می کردند و دعواها بصورت کدخدا منشی حل می شد.

در شهرهای بزرگ ، میدان شاه یا میدان مرکزی شهر ، جای بنگاه روستاها را می گرفت و در پیرامون میدان اغلب بازارهای بزرگ و معتبر ساخته می شد بازار سه یا چهار طرف میدان دور می زد و به وسیله ایوانی ، با میدان مربوط می شد و گاهی در محل تقاطع آن چهار سویي احداث می کردند که خود مرکز ارتباطی چهار بازار یا قیصریه بود.

از نمونه های بسیار زیبای میدان ها میدان نقش جهان اصفهان و میدان گنجعلی خان کرمان و میدان خان یزد می باشند که خوشبختانه هنوز بر جای است و متاسفانه نمونه های دیگر آن مانند سبزه میدان تهران ، میدان کاشان و امثال آن از بین رفته است.

بازارهای بزرگ هر يك بنام کالای ویژه ای که در آن عرضه می شد یا صنعتگرانی که در آن کار می کردند معروف بود مانند بازار آهنگران ، بازار مسگران ، بازار کره پنیر فروشان ، بازار قند ریزان ، بازار نقشبندان بازار قندی سازان و امثال آن و بازارهای مذشعب از چهارسوها و بازار چه های اختصاصی محلات به خرید و فروش خوار بار و میدانچه ها به سبزی و تره بار اختصاص داشت. ۴

۳- متاسفانه در موقع احداث نخستین خیابان روستاها ، سعی شده است کلنگ تشریفات درست بر فرق این مجموعه فرود آید .

۴- در سرزمین تازیان پیش از اسلام بازار به صورت ایرانی وجود نداشت و اغلب بازارهای ایشان فصلی و متحرک بوده است (چون سوق عکاظ) . چون ایرانیان مسلمان شدند درمدینه مرکز خلافت بازارهایی به سبک ایران بر پا کردند که معروف ترین آنها بازار آهنگران مدینه بود چون عمر خلیفه دوم به قتل رسید جمعی از متعصبان عرب تصور کردند که قتل وی بر اثر د سیدسه ایرانیان بود و طلحه با جلب نظر ام المومنین خون ایرانیان را مباح کرد و فرمان قتل عام داد بر اثر آن بازار آهنگران و اسلحه سازان مدینه که به دست هنرمندان ایرانی اداره می شد بکلی خالی از سکنه شد چنانکه تا مدتی مسلمانان از حیث اسلحه و ابزار فولادی در مصیقه بودند (به کتاب عایشه پس از پیغمبر رجوع شود .

تشعب بازار دلایل مختلفی داشته است بعضی بازارها مثل گنجعلی خان کرمان و بازار اصفهان ، بازار وکیل شیراز با طرح اصلی ساخته شده اند . همینطور اغلب قیصریه ها . اما بازاری مثل بازار تهران به تدریج ساخته شده است. همانطور که گفته شد دروازه های مختلف بر حسب اهمیتشان و کاروان روبودن آنها و همینطور وابستگی اقتصادی به بیرون یکی از این دروازه ها ، در شکل دهی بازار سهم مهمی داشته اند بطور مثال جلگه شهریار با دروازه رباط کریم و شمیران با دروازه ، شمیران ، همینطور دروازه شاه عبدالعظیم و دروازه قزوین ، محورهای اصلی شهر تهران را به هم پیوند داده . که بر همین اساس رسته های بازار نیز شکل گرفته اند.

در بعضی نقاط فاصله ای بین مسجد جامع و بازار وجود دارد بطور مثال در نایین مرکز آن نارین قلعه است و از کنار آن بازار شروع می شود . مسجد جامع بیرون دروازه ویا در محله کلوان بوده است. تاریخانه دامغان کهن ترین مسجد آن شهر است که در جلوی شهر درمسیر سمنان به دامغان در کنار مسیری مهم قرار داشته است . وقتی شهر توسعه پیدا می کند گسترش شهر ، باعث می شود تا آنها در حاشیه قرار گیرند . در یزد نیز در زمان ابومسلم مسجد را در بیرون دروازه ساخته بودند . در کرمان مسجد مظفری است و در کنار آن بازار مظفری شروع می شود و در شیراز در کنار بازار وکیل مسجد وکیل ساخته می شود.

۱-۲- عناصر مختلف بازار

بازارها و تجارتخانه های ایرانی از عناصر مرتبط و بهم پیوسته ای تشکیل شده است که در زیر به بررسی هر یک و مفاهیم آنها می پردازیم.

- راسته (اصلی ترین عنصر بازار)
- رسته
- دالان
- سراپاخان
- خانبار (محل انبار کالا)
- تیم یا تیمچه
- قیصریه
- دکان

و عناصری که جزء نیاز بازار بوده است مثل :

- قهوه خانه و شربت خانه و چایخانه ، که اغلب آنها از بین رفته اند
- خوراک پزخانه ، محلی برای غذا
- مساجد کوچک ، حمام و غیره ، چون کسبه بازار مومن و مسلمانترین مردم شهر بوده اند در تمام ارسن های بازار این عناصر قرار داشته اند .

۱-۲-۱- راسته

راسته ها مسیرهای اصلی بازار ها هستند که یا موازی هم (مثل تهران) و یا متقاطع بوده اند وقتی دو راسته اصلی همدیگر را قطع می کردند چهار سویا چهار سوق بوجود می آمده و معمولاً سر آن را پخ می کرده اند.

راسته هاي معروف در بازار اصفهان، کرمان ، شیراز ، تبریز ، یزد ، کاشان و... هستند . در بعضي شهرها به مناسبتهايي ، اين مسيرها طولاني مي شدند مثل بازار زنجان که طولاني ترين بازار سرپوشيده ايران است دليل آن نيز سرمايي زياد و طولاني شهر است.

خوي نيز بازاری چند برابر مقياس خود دارد (بدليل هوای سرد) بازار لار نيز يکي از زيباترين بازارها ست. در چهار سوق بازار مکاني براي داروغي بنام تخت داروغي يا تخت مير شب که انتظامات بازار را حفظ مي کرده است اختصاص داده شده است.

چهار سوهاي معروف عبارتند از :

چهار سوق اصفهان

چهار سوق لار

چهارسوق شیراز

چهار سوق یزد

چهار سوق یزد

چهار سوق کرمان

۲-۱-۲-۲ - رسته

به معني صنف است و در بخشهاي مختلف راسته اصلي قرار مي گرفته ، مثل رسته گيوه فروشها ، مسگرها وغيره .... اين عنصر محيطي آزاد براي خريدار بوده که با مراجعه به رسته مخصوص ، جنس خوب را خريداري مي کرده است رسته ها معمولاً روبروي هم نيست و سعي مي شود تا براي بوجود نياوردن شلوغي بصورت چهار راه مي ساخته نشود. رسته هايي مثل رسته مسگرها را به خاطر سرو صدای آن، دور از مشاغل ديگر مي ساختند. رسته هاي معروف در کرمان ، اصفهان و ساير شهرها ساخته شده است.

۳-۱-۲-۳ - دالان

فرق دالان با رسته در اين است که در دالان در کنار جنسهاي مشابه جنسهاي مختلفی نيز وجود داشته است سه دالان ملک در تهران از دالانهاي معروف هستند.

۴-۱-۲-۴ - سرايا خان

همان تجارت خانه بوده است . نمونه جنس از آنجا تحويل گرفته شده و در جاهاي مختلف پخش مي شده است . تقريباً در تمامي شهرهاي ايران سراهاي زيبايي وجود دارند . از سراهاي بزرگ و مشهور ، سراي گنجعلي خان ۵ کرمان و سراي وزير قزوین در حد نفاست است که باز هم متا سفانه گنبد عظيم دومي را فرو ريخته اند.

۵-۱-۲-۵ - خانبار يا کالنبار

۵- بعضي معتقدند که سراي گنجعلي خان نخست مدرسه بوده و وجود چند اتاق بزرگ شبیه به مدرسه و بناي يك مسجد کوچک در مجاورت آنرا دليل مي آورند ولي بايد دانست که اغلب سراها ، مسجد و طنبي بزرگ داشته و مي گویند میانه گنجعلي خان هم چندان بار روحانيون خوب نبوده است .

محل انبار و کار روی جنس بوده است . جنسی بوده است . جنسی که به وسیله چهار پایان حمل می شده ، نمی بایست وارد بازار شود (حتی بوسیله چرخ و زنبه و گاری) لذا اجناس از راهی موازی بازار بنام پس کوچه یا پشت کوچه در خانبارها خالی می شده . خانبارها محوطه بزرگی در پشت سراها بوده و در آنجا چند کارگاه دستی کوچک و انبار قرار داشته است مثل کارگاه بسته بندی و یا اینکه عناصر مختلف یک جنس مثل گیوه که شامل رویه گیوه و تخت گیوه می شد در آنجا جمع شده روی آن کار می کردند و بعداً به سرا برده می شده است در پشت سرایی در قزوین و همینطور سرای گنجعلی خان کرمان هنوز خانبارهای آن باقی مانده است .

۶-۲-۱- تیم و تیمچه

در واقع مرکز چند تجارتخانه مشابه بوده و به معنی چیز گرد و جمع و جور و وسیع می باشد فرق آن با سرا این است که تیم و تیمچه را بعدها سر پوشیده می کردند از میان تیم های زیبای ایران باید نخست از تیم بزرگ قم و تیمچه امینی کاشان یاد کرد که درست در عصر انحطاط معماری ایران بصورت یک شاهکار نغز و هنرمندانه خودنمایی کرده و میتوان گفت در ساختمان آن سرمویی فروگذار نشده است در آذربایجان تیم امیر یا مظفری با اندازه های بزرگ نشان دهنده توان معماری آذربایجانیها می باشد . از دیگر تیم ها ، تیمچه حاجب الدوله و تیم بزرگ تهران را می توان نام برد .

۷-۲-۱- قیصریه یا قیصرا

به معنی سرای دراز است و محل کار صنعتگران و پیشه وران ظریف کارمانند زرگران ، گوهریان ، سوزن دوزان بزازان بوده و بیش از همه سراهای شهری و خانها و کالنبارها به چشم می خورد که رسته بازار چون رسته ای آنها را به هم پیوسته بود قیصریه ها در داشته است و خلوتی آن اجازه می داده است که کارهای هنری در آن انجام گیرد . از قیصریه های زیبا قیصریه قزوین (که خیابان آن را خراب کرده است) ، قیصریه ابراهیم خان در کرمان ، بازار چه بلند اصفهان ، قیصریه اصفهان ، قیصریه خان یزد و قیصری وکیل شیراز می باشد .

۸-۲-۱- دکان

دکانها متناسب با کالایی که در آن عرضه می شد شکل و ابعاد خاصی داشته است مثلاً دکان نانوائی یا قند ریزی علاوه بر پاچال (در مقایسه با فرو شگاههای مجاور بازار) انبارها و کارگاههایی ضمیمه آن داشته اند . اغلب دکانهایی که به سوداگران خرده فروش چون ریسمان فروش و داروگر اختصاص داشت دو اشکوبه بوده و از بالاخانه آن برای جور کردن کالا یا ساختن دارو و تنظیم حساب و دفتر استفاده می شده است . دکان عطاری قفسه های متعددی داشت که جعبه های کوچکی بنام طبله در آن جای می گرفت و عطار که بر روی تشکچه ای نشسته بود به کمک زنجیری که از

سقف دکان آویخته بود نیم خیز می شد و خواسته خریدار را از طبقه ها بر می داشت دکان نانوايي پاچالي داشت که فروشنده در پشت آن می ایستاد و نانهاي چیده شده بر روی منبر را می فروخت . پیرامون دکان قصابي چنگکهاي بنام قناره به دیوار آویخته بود و درکنار پاچال کنده و ساطوري نهاده بودند بعضي بازارها در دو طبقه دکان دارند که دکانهاي بالاي معمولاً براي مشاغلي که مراجعه کننده کمتری دارد بوده است بازارچه بلند اصفهان دو طبقه است در قیصریه ابراهیم خان در کرمان مغازه ها دو طبقه است و جلوي مغازه باز است و پشت آن کمر پوش شده و در طبقه بالاي آن کار می کنند.

گاهی بازار هایی بصورت سرپوشیده در کنار میدانها احداث می شد که بر خلاف بازارهاي معمولي دکه هاي چوبي بنام دارآفرین یا دارایزین در گوشه و کنار آن نهاده بودند دارآفرین درست کار کیوسکهاي کنوني را انجام می داد منتهی بدنه و پایه آن گاهی چنان زیبا بود که خود اثری هنري به شمار می رفت شاردن از چنین بازاری در شمال میدان نقش جهان اصفهان سخن می گوید و گویا ساختمان این بازار بر اثر خمیدگی دیوار و نشست جزههاي بازار کرباس فروشان و قند ریزان و تماشاخانه بالاي آن ضرورت یافته و چون در آن روز وسیله اي برای نگهداري دیوارهاي خمیده نداشتند ناچار سرپوشیده اي در کنار آن ساخته اند تا بتواند چون پشت بندي رانش طاقهاي بازار مجاور را بگیرد و چه بجاست اکنون که میدان نقش جهان احیا و باز پیرایي می شود بدین نکته نیز توجه شود.^۶

در پایان به نورگیری بازار نیز اشاره ای می کنیم در مناطق گرم سیري و معتدل در سقف هورانه یا هر نو (به معنی تخمدان ختمی که گرد است .) می ساختند . در بعضي محلها مثل کرمان که سرماي زیاد دارد در بالاي دکانها روزنهایی قرار داده اند و هر نو ندارد .

یکی از ارسن هاي اصفهان بازسازی چيزي است که از زمان آل کاکويه و آل بويه در کنار مسجد جامع اصفهان بوده است . میداني بنام میدان کهنه است که بناهاي مختلفی در کنار آن قرار داشته اند.^۷

شکل این میدان را می توان در نقشه هوایی اصفهان مشاهده کرد میدان نقش جهان یکی از نمونه هاي خوب جهانی است و به عقیده عموم سیاحان خارجي یکی از بزرگترین میدانهي جهان است طول این میدان از شمال به جنوب بالغ برپانصد متر و عرض آن در حدود صد و پنجاه متر و تناسبی يك بر ۲/۵ یا حدود يك بر سه دارد که این خود کمک به بزرگ نشن دادن آن می کند این میدان در اصل کمی بزرگتر بوده است و بازارهاي در کنار آن قرار داشته و تقریباً چيزي بوده مثل مجموعه گنجعلي خان کرمان اما وقتي معمار آن می بیند که طاق بازارها رانش دارند ، براي رفع آن فضا هايي را در قسمت یاد شده می سازد که این باعث کوچک شدن میدان می شود بعدها در زمان شاه صفی این دهانه ها تبدیل به مغازه می شوند .

۶- همان مجله

۷- رجوع شود به کتاب شیوه هاي معماری ایرانی - تالیف استاد پیرنیا ، نشر هنر اسلامي ، تهران ، ۱۳۶۹

این میدان دارای چند محور است که در محور شمالی - جنوبی ، قیصریه و مسجد امام قرار دارند بعلاوه اینکه قسمتی از قیصریه که در بالای تماشاخانه بوده در حال فرو ریختن بوده در جلوی آن مجبور به ساخت بازار شده اند و محوطه جلوی آن فضاهای بازی بوده که در آن کیوسک های چوبی قرار گرفته است خود میدان محلی برای بازی چوگان بوده که هنوز میله های سنگی آن باقی هستند.

**جهت دریافت هرگونه رساله و مطالعات
معماری با قیمت پایین با ما تماس بگیرید.**

۰۹۹۰۷۵۳۰۹۲۰